

CONSTANTÍ LLOMBART

PATRIOTISME Y **L**IBERTAT

ROMANÇ HISTÓRICH

en que se celebren los fets lliberals de

Castelló de la Plana

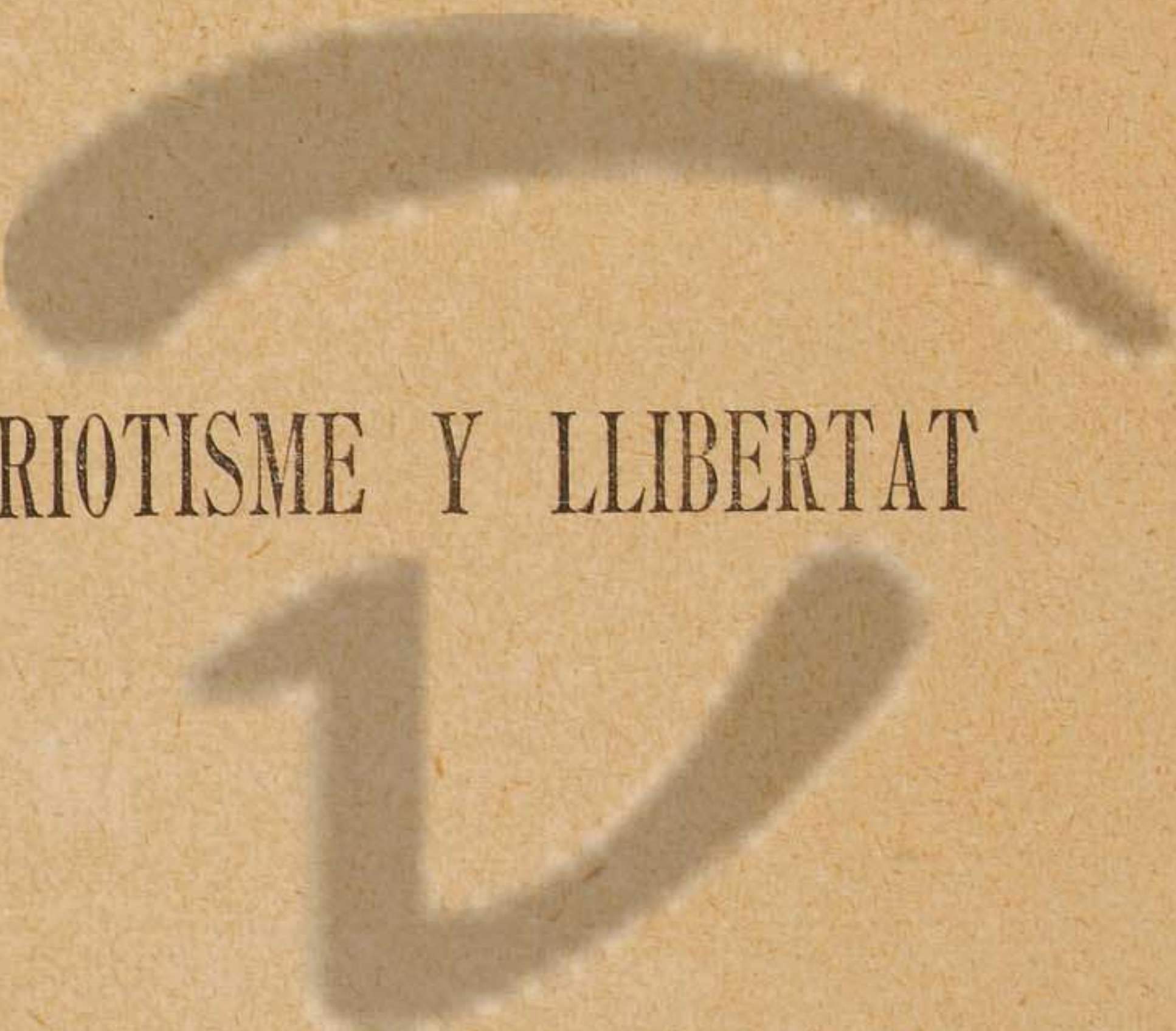

VALENCIA

Imp. de Ripollés, María de Molina, 2

1892

PATRIOTISME Y LLIBERTAT

PATRIOTISME Y LIBERTAT

ROMANÇ HISTÓRICH

en que se celebren los fets liberals de
Castelló de la Plana

PER

CONSTANTÍ LLOMBART

*Premiat ab una rama de llorer d'argent y ór
en lo certamen celebrat
en dita població, lo 7 de Joliol de 1892*

VALENCIA

Imp. de Ripollés, María de Molina, 2

1892

*Al entusiasta regionalista y
distinguit patrici castellonench*

D. Gaetà Muguet

*en penyora de bona amistat y
ver afecte,*

C. Lombart.

PATRIOTISME Y LLIBERTAT

ROMANÇ HISTÓRICH (1)

Que no puede esclavo ser
Pueblo que sabe morir.

B. López García.

Ferestech monstre, que fuges
De la llum tot espantat,
Y ocult entre les tenebres,
Amagat entre 'l rocam,
Fòrges en fosca caverna,
Com en sa fragua Vulcá,
Grills, argolles y cadenes,
Jous pera la humanitat,
¿Qué tens que fer tú en la terra
De Castelló, qu 'un cèl blau
Té en qual centre, encesa llantia,
Resplandix, sempre radiant,

---

(1) Aquesta composició, detall per detall es rigurosament històrica. L'autor s'ha cenyit estrictament en sos versos als estudis històrichs sobre 'ls dos principals asunts qu 'enèlls se referixen, escrits per l'erudit lliterat y concient Croniste de Castelló, D. Joan Antoni Balbas.

Lo sòl que nos allumena,
 L'astre de la llibertat?
 Tù, afaram del despotisme,
 No pots en ella aniar,
 Perque tems que cego et torne
 Ab la claror de sos raigs,
 Com tem y fuig lo Mal Angel
 La del Poder que 'l creá:
 ¡Negre monstre del abisme,
 Lliure es l'home! ¡Deixa 'l franch!

Castelló lo de la Plana,
 De *Burriana palmeral*,
 Dende temps antich, tú sempre
 Rendires y rendirás
 Fervorós cult á la santa
 Causa de la llibertat,
 Pensament de ta existència,
 Sòmri de ton ideal,
 Ilusió de ta esperança
 Y objècte de ton afany.
 Si, que dende fa molts segles,
 Dende molts segles ençà,
 De la llibertat hermosa,
 Del progrés enamorat,
 Dins de ta consciencia escoltes
 Una veu qu'et diu:—«¡Avant!»
 Qu'et conduix y qu'et guia,
 Com la brúixola á la nau,
 A les anyorades plages,
 Al port del progrés humá,
 Pera ser quant á èll arribes,
 Bell país privilejat,

Empòri de la cultura,
 Y del ingeni y del art,
 Ahon tos lliures fills disfruten
 Sense sacrificis grans,
 Totes les dolces delícies
 Del Paradís terrenal.
 Més lliures que l'au llaugera
 Qu' ab son vol crehua l' espay,
 De la llibertat humana,
 Del progrés enamorat,
 Tú esclavituts ominoses
 No has sofrit, Castelló, may;
 Puix dende que vares naixer
 Fins á la present edat,
 Ab enèrgich tesó sempre
 Has combatut als tirans,
 Ja s' hagen dit reys ó prínceps,
 Ja sen ors, capdills ó abats;
 Qu' en tocant á dur cadenes,
 Mes que foren d' òr forjat,
 Ans cent voltes sucumbires
 Ple de corage lluytant,
 Que l' altiu front doblegares
 Com lo miserable esclau.
 Ahí están pera demostrarho
 Los castellonenchs anals:
 ¡Els de la *Unió* poden dirho!
 ¡Diguenho els *Agermanats*!

Castelló lo de la Plana,
 Castelló, pòble lleal,
 Avans que 'l sòl amaneixca,
 Tan mati, en lo mes de Març,

¿Ahón anirán gichs y dónes,
 Y religiosos y anciáns,
 Fogint com si els perseguiren,
 Fogint tots esparverats,
 Per los carrers y les plaçes
 Que donen eixida als camps?...
 ¿Quí els acaça? ¿Mòros venen?
 ¿Pirates venen pel mar?
 ¡Ah, més valguera! Es l'èixèrcit
 Que l francès pròp te acampat,
 Y com tú racions li negues
 Qu'èll vòl pera sos soldats,
 Contra tú, com l'alimanya
 Sobre l'anyell, quant tè fam,
 Decidit á ferte á troços
 Ve dende Vilarreal.
 Prompte la terrible nòva,
 Rápida com lo rellamp,
 De boca en boca s'escampa,
 Pels estremes de la ciutat,
 Y la gent poruga y débil,
 La que tremòla d'esglay,
 Com seca fulla qu'arrastra
 Ab remoreig l'huracá,
 Sos alberchs deixa, ses vides
 Del enemich per lliurar.
 ¡Qué confu ió! ¡Quín desòri!
 ¡Alló es lo juhí final!
 Dins la població sols resten
 Los castellonenchs més braus,
 Los que, sempre ardits, se trobeu
 Aptes pera guerrejar,
 Y exaltats per l'amor patri,

Qu' els convertix en titans,
 Ab ganivets y corbelles,
 Pedres, garròts y destrals,
 Lo primer que s' els presenta,
 Lo primer qu' els ve á la ma;
 Cap al pònt se dirigixen
 Que s' alça sobre' l Millars,
 Ahon als vencedors d' Europa
 Tallarlos vòlen lo pas.
 Mes ¿còm? ¿Acás es posible
 Fre á un riu que s' en ix posar?...
 ¿Còm medir podrà ses fòrçes
 Un pigmeu ab un jagant?
 Sense reparar en armes,
 Ni en táctica militar,
 Ni en disciplina, ni en número,
 Ni en rès del món... allá van!
 Res els detura! Pareixen
 Los nets dels almugavars!
 En va dos nobles patricis,
 Caballers molt apreciats,
 Ab la veu de la prudencia
 Els exhorten á deixar
 La descabellada empresa
 Que intenteu portar á cap.
 Sort lo pòble á ses paraules,
 De sos consells no fa cas,
 Y, al fi, Segarra y Tirado,
 Per sos paisans aclamats,
 Al enfront d' ells colocantse,
 L' enemich van á buscar.
 ¡Volèu, capdills, á la lluyta,
 Y vencèu allí ó muygáu!

Y partixen; ses Termópiles
 Defenen, nòus espartáns,
 Qu' en quant de la pols lo núgol
 Qu' els cubrix, pròxim está,
 Als invasors acometen
 Ab desòrdre y mal armats,
 Y la tèrra que calçiguen
 Els disputen pam á pam;
 Beneyta tèrra que sembla
 Qu' al morir vullguen besar,
 Quant ¡ay! la caballería
 Francesa damunt d' élls cau,
 Y els arròlla y els destroça,
 Y els perseguix y els desfá.
 ¡Gran Deu! ¡Qué carniceria!
 ¡Quin horror! ¡Qué mortandat!
 ¡Quánta sanch! ¡Ròges les aygües
 Se tenyixen del Millars!
 Llavors la extranjera tropa,
 Ab ruidós terrabastall,
 S' escampa per l' hórta, y entra
 Dins la població, sembrant
 La destrucció per ahon passa,
 Lo terror per totes parts,
 Y emportantse, com vils lladres,
 Riquísim botí á destall.
 En cambi, quant de nit tornen
 Los traidors á Vilarreal,
 Setanta sèt mórts se deixen
 Per los carrers y pels camps.
 ¡Trista jornada! En ta historia,
 Castelló, será inmortal!
 Per ta santa independència

Y amor á la llibertat,
 Noble eixemple d'heroisme
 Saberés al mon donar,
 Corajós medint tes forces
 Ab les del potent tirá,
 Que, de victòria en victòria,
 Com si foren sos vasalls,
 Per Europa reys y pòbles
 Dugué á son carro amarrats.

Arrere, arrere els sicaris
 Del despotisme!... Malvats!
 Ells, com un torrent qu' es llança
 A tomballóns despenyat,
 Asolant ab sanya fera
 Tot lo qu' encontra á son pas,
 Baixen dende les abruptes
 Montanyes del Maestrat,
 Com carnívora llopada
 Que asedegada de sanch,
 Esplendit festi confia
 En la Plana celebrar;
 Sens pensar que de baix l' aygua,
 Que pacíficament jau,
 Pot quant manco s' en adonen,
 Alçarse un ardent volcá,
 Que s' els trague y qu' els abruse
 Com l' infern als condenats.
 Don Carlos, de les Provincies
 Vascongades vingué ja,
 Y dotce mil infants pórtá,

Y déu mil siscentos caballs,
 Forces qu' al passar per l' Ebro
 S' engrosen, pinya formant,
 Ab les de Rufo y Cabrera,
 Lo tigre del Maestrat,
 Les de Serrano y la Cova,
 Y Forcadell y altres tals,
 Qu' en nòm d' un Deu piadós, eren
 L' açot de la humanitat.
 Desque per Cherta els carlistes
 Passaren, los liberals,
 Ab fundat motiu recelen
 Que á Castelló baixarán;
 Y sens fixarse en si conten
 En número exorbitant,
 Ni en si escasos son els mijos
 Que tenen á son alcanç,
 Ans qu' entregarse al carlisme
 Y pérdrer sa llibertat,
 Morir mil vegades juren
 Lo pòble y autoritats.
 Ja lo Pretenent s' acòsta
 Ab sos ferèrtech eixams;
 Y de Castelló es propòsa
 Entrar en la capital,
 Ahon cada pit, dura róca
 Que la defenga serà,
 Ja qu' en tota ocasió foren
 Invencibles baluarts,
 Los hòmens que combateren
 Per sos drets y per sa llar,
 Per ses mullers, per sos pares,
 Per sos fills... tot lo més sant!

¡Castellonenchs, prepareuvos!
 ¡Valor y serenitat!
 ¡Forçes tragau de flaquea,
 Que acàs eixos vostres camps,
 Dels enemichs de la patria
 Sepulcre siguen... ¡quí sap!
 Segons bando, de la vila
 Que la facció va á sitiar,
 Mentres duren estes critiques
 Circunstancies, no eixirá
 Nengú; que allí de defèndrerla
 Tenen tots deurer igual,
 Y, encara que 'l món se afone,
 Son jurament cumplirán.
 A Sant Matheu s' asegura
 Que 'l carlisme ja ha arribat;
 Mes no per asó s' esglayen
 De Castelló els habitants:
 Al contrari, s' enardixen
 Més ses ganes de lluytar,
 Recreixen més sos desijos
 De probar sa llealtat,
 Y empunyant ja la picóla,
 Ja les armes empunyant,
 Fórtes barricades alçen,
 Fosos óbrin sens parar,
 En situació de defendres
 Colocantse en breus instants.
 Ab lo pòble rivaligen
 Les dignes autoritats,
 Y tots, uns y altres, s' empleen
 En tan patriótichs treballs,
 Descollant entr' ells, com hòme

De geni, picòla en ma,
 Lo valent Jefe politich
 Don Joseph Osca, lo qual,
 Així, ab sa conducta, els dona
 Alt eixemple que imitar.
 ¡Seguiu en vòstra faena!
 ¡Treballeu sense descans!
 Ja á les tropes del eixèrcit
 Y milicia nacional,
 S'unixen tots los que troben
 Armes pera pelear,
 Y damunt les barricades
 Quatre mil lleóns están
 Dispòst á morir ó vèncer
 A qui els vullga encadenar.

Convenientment repartixen
 Ses fòrçes per la ciutat:
 Les de Llorca y les de Oporto,
 Granaders y milicians,
 Voluntaris de Valencia,
 Convaleixents y emigrats,
 Clavats en son puesto aguarden
 Als carlistes arma al braç.
 La línea de sa defensa,
 Fluixa els sembla y masa gran,
 Y altra á ferne se resólen
 Més reduída en quatre tranchs,
 Per si necesari fòra
 Reconcentrarse en l'atach,
 Derramant fins la darrera
 Gota de sa noble sanch.
 ¡Ay, si tal cas arribara!
 ¡Ay, si arribara tal cas!

Si l'enemich la segona
 Línea aplegara á trencar,
 Ruines y cendres serien
 Les cases dels arrabals!
 Mes, ¿qué impórta? Ses vivientes
 Decidits tots á cremar,
 Trauen los mòbles, y feixos
 Deixen de llenya abundants,
 Pera qu'en flames ardixquen
 Aquells tejos, baix los quals
 Naixqueren, aquelles cases
 Ahon los seus avis honrats
 Els criaren bons adestrantlos
 En la virtut del treball.
 ¡Heroica acció! Fet magnífich,
 De major mèrit, si cap,
 Si esté present que'eixos barris
 Generalment habitats
 Están per los que no tenen
 Ni més bens ni més caudals.
 ¡Oh, per procedir tan noble,
 Tan sòls eixos ciudadans,
 Als de Sagunt y Numancia
 Se pogueren comparar!
 Cabrera, dende Cabanes,
 La rendició els ha intimat,
 Y ells, no contestant, desprecien
 Les amenages qu'els fa,
 Y á vèndrerli se preparen
 Cares ses vides, abans
 Qu'l enemich ab sa planta
 Lògre sacrilech xafar,
 L'august recinte del temple

De la santa llibertat.

Mes quant de rebrer auxili
 Castelló més lluny está,
 Quant les vehines montanyes
 La facció está coronant,
 Barques de sobte se veuen
 Acostarse per la mar,
 Qu' en la plaja desembarquen
 Com còsa providencial,
 Al regiment de Saboya,
 Número dos, qu' al instant
 Corre que vòla á la vila
 A socorrer als sitiats,
 Ab los que tant les fatigues
 Com les glòries partirá.
 ¡Honor al brigadier Borso,
 Qu' en moments tan apurats,
 Acudix y ab sos refòrços
 Ajuda al pòble á triunfar!
 ¡Eternament sa memòria
 Tú ¡oh, Castelló! guardarás!
 La nit d' aquest dia aplega,
 Los carlistes fan senyal,
 Y els castellonenchs comprenen
 Que s' aproxima l' atach.
 Cadascú ocupa son puesto;
 Avant l' enemich se fa;
 Sens pòr, ja impacients desijen
 Tots qu' escomence 'l combat.
 ¡Qué nit més aterradora!
 ¡Quadro imponent! ¡Nit fatal!
 Lo trist silenci que reina
 Rònegament es torbat

Per les veus dels centinèles
 Y els còlps dels pichs y els destrals.
 Van del Pretenent les forces
 Ocupant punts mentrestant:
 Forcadell pren l'alqueria
 De Farcha, que pròp està;
 De la ermita del Calvari
 Cabrera s'ha emposesat;
 De la de Meló la Còva
 Y Serrano estage fan;
 De Casalduch els navarros
 En lo molí s'han ficat,
 Y del numerós eixèrcit
 De don Carlos, lo restant
 Per los terrenos s'acampa
 D'Almaçora y Vilarreal.
 Son les dos del matí apenes,
 Y en la foscor amagats,
 Contra la primera línea
 Una descàrrega han dat,
 Qu'els defensors recibixen
 Ab sanch freda y arrogants,
 Aguardant que l'hóra aplegue
 De vore els objectes clars,
 Pera qu'els tirs no se pèrguen
 Y tots, certers, facen blanch.
 Al amaneixer lo dia,
 Allá del Toll per la part,
 Un tiroteig qu'aborrona,
 Bales envia á grapats:
 ¡Xiuléu, matadores bales!
 ¡Sòls vos temen els cobarts!
 Empero prompte els carlistes

Tenen que desaloixar
 Lo convent en que se troven,
 De Capugins nomenat,
 Replegantse é tota presa
 A Lledó, á la ermita, ahon ja
 Lo grós del facciós eixércit
 Plòra lo primer fracás.
 Fòrçes de caballeria
 E infanteria entretant,
 Per la banda del Calvari
 Tornen la plaça á atacar;
 Mes ja la caballeria
 Y la artilleria, ab tal
 Vigor contesta als carlistes,
 Que 'l llòch els fa abandonar,
 Gran distancia perseguintlos,
 Causantlos ferits bastants.
 Y pera que més no tornen
 Lo punt á rescabalar,
 Y á mansalva ofendrer puguen
 La linea dels lliberals;
 La companyia incendiaria,
 Creada pòchs dies ans,
 Li pega fòch á la esglesia,
 Qu' en cèndra desfeta cau.
 L' enemich ab altres noves
 Companyies reforçat,
 De Capugins segón vòlta
 Lo convent torna á guanyar,
 Mamprenent sens darlos trehua
 Vigorosisim atach,
 Que ab sos projectils mortifers
 Fa al més valent tremolar.

¡Xiuléu, matadores bales!
 ¡Sòls vos temen els coharts!
 Prompte els iliberals coneixen
 Que hiá urgent necessitat
 De privarlos al punt d' una
 Posició tan important.
 Protegida d' altres forces
 Ab la bayoneta en ma,
 La incendiaria companyia
 Els embestix per asalt,
 Y fòch al convent li pega,
 Qu' ardix per totes les parts.
 Privats d' estes formidables
 Posicions, y hostiliçats
 Per los fòchs que de la plaça
 A sos guerrillers s' els fa,
 Los carlistes, per fi, sembla
 Que debilitantse van.
 Per la vesprada renòven
 Per alguns puestos l' atach:
 De Tirado en l' alqueria,
 De Sant Ròch sobre 'l portal
 Els defensors de Don Carlos
 Están fent heroicitats;
 Empero com no adelanten,
 Per més que breguen, ni un pas,
 Cap á Lledó se repleguen,
 Baixes no póques deixant,
 Victimes del fanatisme,
 Borró de la humanitat.
 A la següent matinada,
 Abatut son orgull ja,
 En direcció s' encamina

La facció á Vilarreal;
 Y aixina que la divisen
 Los tiradors esforçats,
 De Castelló, invicte pòble,
 Desaparèixer la fan.
 ¡Castellonenchs valerosos!
 ¡Campeons de la llibertat!
 ¡Be es concix qu' en vòstres venes
 Bull la saguntina sanch!
 ¡Llaor als fills de la Plana!
 ¡Honra y pris als liberals!
 Darrere de la tempesta
 Resplandix l' iris de pau,
 Y en tots los còrs l' entusiasme
 A!ça un crit universal,
 Que la victòria proclama
 Dels qu' esclaus no han segut may;
 Dels que per sa independència
 Sos drets y ses llibertats,
 Han segut lo terror sempre
 Dels dèspotes y els tirans.
 Mes ja han fogit los carlistes,
 Ja han fogit, escarmentats,
 Y quant encara s' encontren
 Enfront de Vilarreal;
 Los castellonenchs, joyosos,
 D' alegria delirants,
 La Constitució resòlen
 Solemnement promulgar,
 Y damunt les barricades,
 Del Ajuntament davant,
 En presència de la insigne
 Diputació provincial,

Autoritats respetables
 Tant civils com militars,
 La guarnició de la plaça,
 La milícia nacional,
 Caçadors y granaderos
 De Saboya y milicians,
 Y els de Oporto, y d' una inmensa
 Multitud, qu' allí no cap,
 Lo Jefe polítich Osca,
 Entre picaments de mans,
 Demprés da pregar que guarden
 Tots silenci sepulcral,
 Ab potentia veu proclama
 Aquell Còdich sacrosant.
 ¡Sublim acte! Foll lo pòble
 A crits atrona l' espay,
 Llançant de son pit frenètichs
 Vitors á la llibertat!
 Ella es sa hermosa bandera,
 Y quant, pasats alguns anys,
 Los carlistes altra vòlta
 Volguérenlila arrancar,
 La enarbolaren tan alta,
 Que son esfòrç llorejant,
 Les Corts del Reyne agráides,
 Reconeixent tot quant val,
 A sa heròica vila titol
 Li otorgaren de ciutat,
 Ab los dictats honrosíssims
 De *fidèl* y de *lleal*;
 Als que demprés agregaren,
 Apart del nòm de *constant*,
 Lo tractament d' *Excelencia*

Per los servicis prestats
A una nació que rejaça
Y sempre ha de rejaçar,
Als qu' en va apagar pretenen
Lo sòl de la llibertat.
¡Avant, Castelló! No 't pares
En ta carrera triunfal,
Que la cívica corona,
Que 'l progrés tix ab afany,
Pera tú asòles la patria
La reserva: ¡cinytela!

FI

DOS QUINSETS

